

Türkiye’de Üniversite Gençliğinin İslam Dinine İnanma Düzeylerine Bakış: Literatür Taraması¹

An Overview of the Level of Belief in Islam Among University Youth in Turkey: A Literature Review

Ayşe ELMALI KARAKAYA² , Meryem KARATAŞ³ , Tuğba ERULTUNCA⁴ , Abdullah İNCE⁵

Geliş Tarihi (Received): 15.09.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 26.11.2023

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2023

Öz: Bu çalışmada, üniversite gençliğinin İslam dinine olan inanç düzeyleri ve inanma biçimleri ile ilgili alanyazında yer alan çalışmaların sistematik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda veri tabanları ve anahtar kelimeler belirlenerek ilgili literatür 2000-2023 yılları arasında yayımlanan makaleleri kapsayacak şekilde betimsel bir analize tabi tutulmuştur. Araştırma, amacı bakımından keşfedici araştırma olup keşfedici araştırma yöntemlerinden literatür taraması şeklinde yürütülmüştür. Bu yolla, belirtilen soruya ilişkin verilen yanıtların kapsamını, hangi alana ait olduğunu, ilgili alanda nasıl değerlendirildiğini, araştırma sahalarının hangi yönde değiştiğinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. İncelemeye dahil edilen 96 makalenin analizi sonucunda gençlerin büyük oranda İslam dininin inanç sistemini kabullendikleri görülmüştür. Gençlik kategorisinin genişliğini ve özelliklerini göz önünde bulundurarak, gençlik ve dini inanç konusunun toplumsal ve bireysel etkilerinin özellikle nitel çalışmalar ile yeniden sorgulanması gerektiği ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte, gençlik döneminin etkisiyle tekrar sorgulanan, bazen pekiştirilen bazen de yeniden kurgulanan inançla ilgili “soru, merak, ilgi, şüphe ve eğilimlerin” mümkün olduğunca doğru, anlaşılır, objektif zeminlerde değerlendirilmesi ve tartışılması için daha spesifik sorular ve daha küçük gruplarla farklı disiplinlerde yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulduğu da anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Gençlik, Üniversite Gençliği, Dini İnanç.

&

Abstract: In this study, it was aimed to systematically examine the studies in the literature on the belief levels and belief styles of university youth in Islam. In this context, databases and keywords were determined and the relevant literature was subjected to a descriptive analysis covering articles published between 2000 and 2023. The research is exploratory research in terms of its purpose and was conducted as a literature review, one of the exploratory research methods. In this way, it aims to determine the scope of the answers given to the specified question, which field it belongs to, how it is evaluated in the relevant field, and in which direction the research fields have changed. As a result of the analysis of the 96 articles, it was seen that young people largely accept the belief system of Islam. Considering the characteristics of the youth category, it was also revealed that the social and individual effects of youth and religious belief should be re-examined, especially through qualitative studies. In order to evaluate and discuss the "questions, curiosities, interests, doubts and tendencies" related to belief, which are questioned, sometimes reinforced and sometimes reconstructed with the influence of the youth period, on as accurate, understandable and objective grounds as possible, more specific questions and studies to be conducted in different disciplines with smaller groups are needed.

Keywords: Sociology of Religion, Youth, University Youth, Religious Belief.

Atıf/Cite as: Elmalı Karakaya, Ayşe - Karataş, Meryem - Erultunca, Tuğba - İnce, Abdullah. "Türkiye’de Üniversite Gençliğinin İslam Dinine İnanma Düzeylerine Bakış: Literatür Taraması". *Dergiabant* 11/2 (Kasım 2023), 282-297. doi: 10.33931/dergiabant.1360733

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi ve Türkiye Diyanet Vakfı desteğiyle yürütülen “Gençlerin İslam’a İnanma Düzeyleri ile İnanç Sorunlarının Tespiti ve İnanç Sorunlarıyla Aile Kurumu İlişkisinin İncelenmesi” projesi kapsamında üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Gör., Ayşe Elmalı Karakaya, Sakarya Üniversitesi, aysekarakaya@sakarya.edu.tr.

³ Dr. Öğr. Üyesi, Meryem Karataş, Sakarya Üniversitesi, meryemkaratas@sakarya.edu.tr.

⁴ Tuğba Erultunca, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, tugba.erultunca@jsga.edu.tr.

⁵ Doç. Dr., Abdullah İnce, Sakarya Üniversitesi, abdullahince@sakarya.edu.tr.

1. Giriş

Gençlik ve din konusu gün geçtikçe genişleyen ve popüler olan önemli bir araştırma alanı olmuştur. Bununla beraber gençler ve gençlerin sorunları ile ilgili ilk dönemlerde yapılan sosyolojik çalışmalarda din konusunun genellikle ihmal edildiği görülmektedir. Ancak Batı’da yeni dini hareketlerin ortaya çıkması ve bu gruplara katılanların çoğunluğunu genç yetişkinlerin oluşturması, gençlerin ortaya çıkan dini çeşitliliğe olan ilgisi ve dini radikalleşmenin gençler arasında artması vb. durumlar Batı’da gençlerin din algılarına olan ilgiyi artırmış ve konuyla ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Neticede, gençler arasında yaygınlaşan bu yeni durumlar dini inanç ve pratikler açısından ne anlama geliyor, gençler manevi duygularını tatmin için kurumsal dinler dışında alternatif kaynaklara mı yöneliyorlar gibi sorular gündeme gelmiş ve ‘gençlik ve din’ konusu önemli bir tartışma alanını oluşturmuştur.⁶

Nitekim, Türkiye özelinde de durum çok farklı değildir. 1980’li yıllardan itibaren ortaya çıkan gençlik dönemi ve din, inanç, dini hayat ile ilgili ilk çalışmalar⁷, 1990’larda nitel ve nicel çalışmalar şeklinde artarak devam etmiştir. Bununla beraber, ilk dönemlerde daha çok ergenlik çağı üzerinde yoğunlaşan bu çalışmalara ilerleyen dönemlerde örneklem grubunu üniversite gençliğinin oluşturduğu, üniversite gençliğinin dini inanç, tutum ve davranışları⁸ ve dine bakışları⁹ ile ilgili yapılan yeni çalışmalar eklenmiştir. 2000’li yılların başından itibaren de genç olarak nitelenen yaş aralığındaki gruplarda dini hayat ve inancın etkisi konularında yapılan çalışmalar dönem dönem artış göstererek günümüze kadar devam etmiştir. Bu araştırmaların yanında son yıllarda gençlik ve din konusunun sık sık gündeme gelmesi ve farklı mecralarda tartışılıyor olması sebebiyle bazı dergiler konunun etrafıca ele alındığı özel sayılar da yayınlamışlardır.¹⁰

Çalışmamızda gençlik ve dini inanç konusu, 2000-2023 yılları arasında Türkiye’de üniversite gençliği örnekleminde hazırlanan makaleler üzerinden değerlendirme yapılarak ele alınmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere gençlik ve inanç konusunda ergenlik döneminden başlayan çalışmalar günümüzde ağırlıklı olarak üniversite gençliğinin dini tutum, davranış, dini algılama biçimleri, iman esaslarına yönelik değerlendirmelerine odaklanır hale gelmiştir. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile belirtilen yıllar arasında "üniversite gençlerinin İslam’ın iman esaslarına inanma düzeyleri" ile ilgili yapılmış araştırmaların taranması ve süre gelen tartışmaların betimsel bir analizinin yapılması hedeflenmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışma üniversite gençliğinin inanç düzeylerinin ne olduğu ve inanma biçimlerinin hangi faktörlerden etkilenerek değiştiğini ele alan ve sorgulayan uygulamalı araştırmaların (nicel, nitel, karma yöntemler) değerlendirilmesini kapsar. Araştırma, amacı bakımından keşfedici bir araştırmadır. Keşfedici araştırmanın tercih edilme nedenleri arasında “ilgilenilen konunun çok önemli değişimler geçirmesi, dolayısıyla bu konu hakkında önceden yapılmış olan çalışmaların bulgularının geçerliliğini yitirmesi” ve “araştırma alanlarının daha çok nicel araştırmalar olması nedeniyle araştırmacının bu konuda nitel bir çalışma yapmak için yeterli ön bilgiye sahip olmaması” yer almaktadır.¹¹ Bu çalışmada da ortaya çıkarıldığı üzere alanyazında ağırlıklı olarak nicel çalışmalar mevcuttur ve nitel araştırma alanına ilişkin boşluk göze çarpmaktadır. Ayrıca hem gençlik döneminin aksiyonlu yapısı hem de günümüz toplumlarının değişim hızları dikkate alındığında önceki çalışmaların bulgularının geçerliliği üzerine yeniden düşünmenin gerekli olduğu fikri çalışmanın keşfedici bir araştırma olarak değerlendirilmesini gerektirir.

⁶ Sylvia Collins-Mayo, “Youth and Religion: An International Perspective”, *Theo-Web. Zeitschrift Fuer Religionpaedagogik [Academic Journal of Religious Education]* 11/1 (2012), 80-94.

⁷ Hayati Hökeleki, *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi* (Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1983); Mustafa Naci Kula, *Ergenlerde Kimlik Bunalımı ve Din Eğitiminin Etkisi* (Uludağ Üniversitesi, YL Tezi, 1986).

⁸ Mehmet Bayyigit, *Üniversite Gençliğinin Dini İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Selçuk Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Anket Uygulaması*. (Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1989).

⁹ Münir Koştas, *Üniversite Öğrencilerinde Din’e Bakış* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995).

¹⁰ Diyanet-Sen, “Din ve Toplum Dergisi _ Gençlik ve Din sayısı”, *Din ve Toplum* 17 (2022); Lacivert, “Yeni Sekülerlik Dosyası”, 2021.

¹¹ Robert Alan Stebbins, *Exploratory Research in the Social Sciences* (SAGE Publications, 2001), 9.

Bu kapsamda, çalışmanın hedef kitlesini “üniversite öğrencileri”, araştırma evreni ve inceleme alanını ise “2000-2023 yılları arasında yayımlanan akademik makaleler” oluşturmaktadır. İlgili tarih aralığı ve çalışma alanının genişliği dikkate alındığında araştırma evreni ve hedef kitlesi bakımından bir sınırlandırma yapılması gerekli görülmüştür. Bu sebeple gençlik dönemi içerisine yalnızca üniversite öğrencileri dâhil edilmiş, alan yazında hedef kitlesi “lise öğrencileri” olan çalışmalar kapsam dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte inceleme alanına yalnızca “akademik makaleler” dâhil edilerek araştırmanın sınırları bu şekilde çizilmiştir.

Araştırmamızın temel problemi, “üniversite gençliğinin İslam dinine inanç düzeyleri ve inanma biçimlerinin nasıl değiştiği sorusu”dur. Araştırma evreni olarak belirlenen akademik makalelerin literatür taraması yöntemi kullanılarak analiz edilmesiyle bu soruya cevap verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak inceleme alanına dâhil olan araştırmaların türleri, alanları ve yöntemleri tespit edilmiş ve daha sonra, gelecekte yapılacak çalışmalar için bir projeksiyon oluşturulmuştur. Oluşturulan bu projeksiyonun diğer araştırmacılar için konuyu en iyi hangi araştırma yöntemiyle inceleyebilecekleri, hangi veri toplama araçlarının kullanılabileceği ve örneklem grubunun belirlenmesi gibi hususlarda yol gösterici olması beklenmektedir.

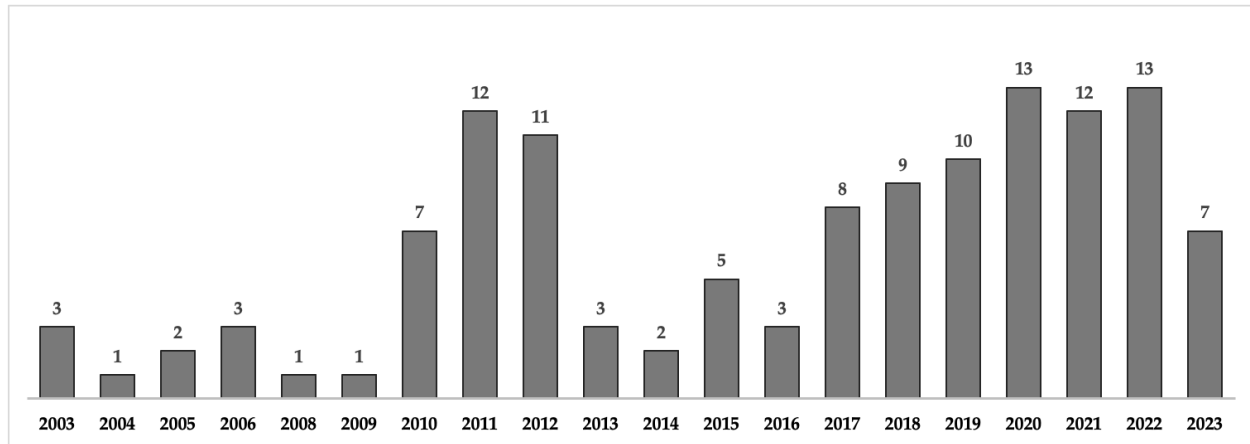
Çalışmamızda yapılan inceleme kapsamında **DergiPark**, **İSAM**, **ULAKBİM** ve **GoogleScholar** veri tabanları kullanılarak 2000 – 2023 yılları arasında yayımlanan, gençlerin İslam’ın iman esaslarına inanma düzeyleri ile ilgili olabilecek makaleler taranmıştır. Yapılan taramalarda kullanılan kavramlar araştırma grubuna ve araştırma konusuna yönelik olmak üzere iki temel gruba ayrılmıştır. Buna göre, *araştırma grubuna yönelik*: Z kuşağı, Gençlik, Üniversite Öğrencileri; *araştırma konusuna yönelik* ise İslam inanç esasları, İslam dini, Allah'a iman, Peygamberlere iman, Kitaplara iman, Meleklerle iman, Ahirete iman, Kaza ve Kadere iman, Dindarlık, İnanç, Dini İnanç, İnanç Düzeyi kavramları belirlenmiştir.

Anahtar kavramlar kullanılarak yapılan ilk taramada araştırma konusu ile ilgili olabilecek toplam 126 makale bulunmuş, ayrıntılı analiz sonrasında bu makalelerden 30 tanesinin örneklem grubunun ya da veri içeriğinin çalışmayı kapsamadığı tespit edilmiştir. Neticede, toplam 96 makale araştırmaya dahil edilmiştir.

Literatürde gençlik ve din ile ilgili çalışmaların genel olarak dindarlık üzerinden yapıldığı görülmektedir. Araştırmalarda genel olarak dindarlığın çeşitli olgularla ilişkisi ya da farklı olgular üzerindeki etkileri üzerine odaklanılmıştır. Literatür tarama esnasında karşılaşılan dindarlıkla ilgili araştırmalar içerisinde de eğer inanç, İslam inanç esasları vb. ile ilgili bir veri yoksa bu makaleler incelenecek makaleler arasından çıkarılmış ve analize dahil edilmemiştir.

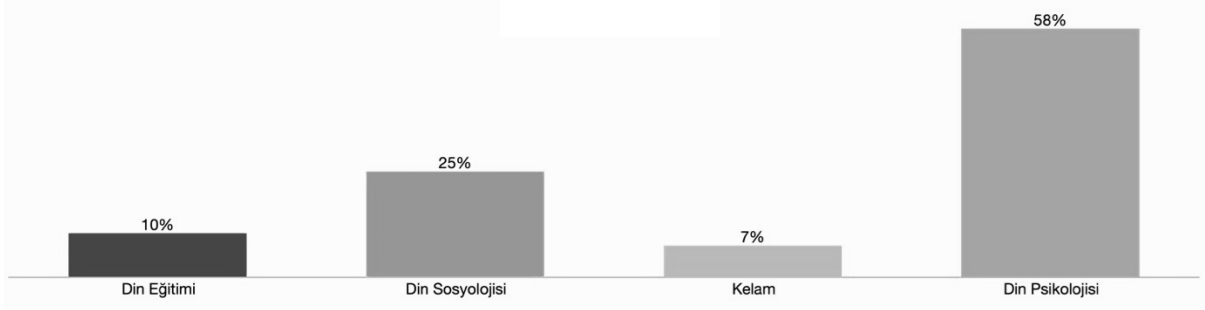
Konuyla ilgili ulaşılan makalelerin yıllara göre dağılımına bakıldığında, gençlik ve din konulu araştırmaların 2010 yılından sonra ivme kazandığı görülmektedir (bkz. Şekil 1). Bununla beraber zaman zaman konuyla ilgili araştırma sayısında azalma olsa da son 6 yılda konunun tekrar gündeme geldiği anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Gençlik ve din, gençlerin dine inanma düzeyleri ve dini inancın gençlerin üzerindeki etkileri ile ilgili yapılan araştırmaların genel itibarıyla Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi, Din Eğitimi ve Kelam olmak üzere dört ana disiplin dalında yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmamıza dahil edilen araştırmaların %58’ini Din Psikolojisi alanında yapılmış çalışmalar oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ilgili literatürde Din Psikolojisi alanında yapılan çalışmaların ağırlıklı olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 2).

Şekil 2: Makalelerin Araştırma Alanları

Son yıllarda sıkça ortaya atılan, gençlerin dini kimlikleri ve inançları ile ilgili sorunlar yaşadığı, İslam dışı inanç biçimlerinin gençler arasında ilgi gördüğü vb. iddialarla beraber konuyla ilgili yapılan sosyolojik araştırmalarda artış gözlemlenmiş, Din Sosyolojisi alanında da konuyla ilgili araştırmaların sayısı artmıştır. Bu bağlamda, uzun vadede toplum için önemli sonuçları haiz bir konu olan gençlerin din ile ilişkileri konusunu farklı boyutları ile ele alacak sosyolojik ve ayrıca disiplinler arası çalışmaların daha fazla yapılması, konunun farklı disiplinlerin perspektifi ile derinlemesine analiz edilmesini ve daha kapsamlı anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bununla beraber, konuyla ilgili yapılan çalışmalardan bir kısmı ölçek geliştirme çalışmalarıdır. Bu kapsamda bir grup araştırma yabancı dilde mevcut inanç ölçeklerinin Türkçe versiyonlarını hazırlamaya yoğunlaşırken¹², diğer bir grup araştırma ise inançla ilgili mevcut ölçekleri tekrar değerlendirerek yeni ölçekler geliştirmiştir.¹³

Şekil 3: Makalelerde Kullanılan Araştırma Yöntemleri

İlgili literatür araştırma yöntemleri açısından incelendiğinde ise yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir (bkz. Şekil 3). Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılan çalışmaların sayısı ise oldukça azdır. Bununla beraber, üniversite gençliğinin dine karşı tutumları, İslam dinine inanma düzeyleri, dinin hayatlarındaki etkisi vb. konularda onların tecrübe ve düşünceleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi edinilerek, hikayelerinin tespit edilmesinde nitel araştırma

¹² Mustafa Arslan, "Paranormal İnanç Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *İ. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2010), 23-40.

¹³ Üzeyir Ok, "Biyografik Anlatıya Dayalı İnanç Gelişimi Biçimleri ve Nicel Ölçümler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/121-155 (2012); Kamile Oya Parker - Selda İçin Akçalı, "Dinin Bireyselleşmesi: Üniversite Gençliği ile Bir Ölçek Çalışması", *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 11/4 (2012), 1440-1459; Asum Yapıcı, "Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 6 / 1 (2006) 66-116.

yöntemlerinin kullanılması etkili ve önemlidir. Bu bağlamda konuyla ilgili nitel (ve karma) araştırmaların dikkat çekici azlığı ilgili literatürde eksiklik olarak değerlendirilebilir.

3. Gençler ve Din

Gençlik yaş aralığı, UNESCO tarafından 15-25 olarak belirlenirken; BM "15-24 yaş aralığında öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir evi olmayan kişiyi" genç birey olarak görmektedir.¹⁴ Dini inançla ilgili yapılan çalışmaların gençlik dönemi olarak isimlendirilen yaş aralığında yoğunlaşmasının kendi içinde bazı sebepleri vardır. Hayatın en aktif dönemini içermesi, kimlik arayışlarından dolayı olayların neliği ve nasıllığı üzerine soruların sorulduğu ya da cevaplandığı bir dönem olması, gelecekle ilgili planların yapıldığı veya netleştiği zaman aralığını ihtiva etmesi bu nedenler arasında sayılabilir.¹⁵ Genç bireyin kimliğinin oluşumunda *kim olduğu* sorusuna verdiği cevap belirleyici olmaktadır. İnançların, isteklerin, arzuların şekillendiği, kimlik gelişiminin önemli bir dönemi olarak dini inancın netleştiği gençliğin kimlik oluşumunda ebeveynlerin, arkadaşların ve ilişkide bulunulan grupların -ister gerçek ister sanal olsun- etkisi söz konusudur.¹⁶ Aynı zamanda gençlerin içinde yaşadıkları dünyanın değişiminden etkilenmemeleri de mümkün değildir.

Gençlik dönemi ve din konusunda yapılan araştırmalarda "dini şüphe, sorgulama, kararsızlık, arayış" kavramlarına yönelik vurgular dikkat çeker. Gençlerin; bocalama, başkaldırı, çelişki, kaygı gibi duyguları ve davranış tarzlarını sıklıkla sergiledikleri bu dönemin dine bakış açıları, dini anlamlandırma biçimleri ya da daha genel bir ifade ile dinle kurdukları ilişkinin niteliğini de dönüştürdüğü ifade etmek mümkündür. Yukarıda yer verilen kavramlar bu dönüşüm sürecinin yönüne işaret etmesine bakımından önemlidir. Bu süreçte gençleri etkileyen faktörler içerisinde "sosyal çevre, dini kurumlar, dindarlar ve din alanında çalışan profesyonellerin tutum ve davranışları, gençlerin eğitim durumları/alanları, içerisinde bulunulan aile yapısı, sosyal medya araçları, rol modeller, daha da ötesinde yaşanan toplumun oluşturduğu algı, toplumsal kontrol mekanizmaları" yer almaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte gelenek ve geleneksellikten kopuş hızlanmış, modernitenin kavramları ve söylemleri hem bireylerin hem de sosyal hayatın üzerinde etkili olmuştur. Bu durum neticede gençlerin de dahil olduğu topluluğun bireyselleşmesine, gençlerin toplumsal hayatı önceleyen değerleri sorgulamasına yol açmıştır.¹⁷ Aynı zamanda küreselleşme ve internet kullanımının yaygınlaşması ile hayatlarımızda meydana gelen hızlı değişimler sonucunda gençler doğup büyüdükleri, içinde yaşadıkları aile ve çevre ile sınırlı kalmayıp daha geniş kitleler ve farklı yaşam tarzları ile karşılaşmaktadırlar. Bu durum gençleri, özellikle Z kuşağını, önceki nesillerin benimsediği ve kendilerinin de devam ettirdikleri bazı geleneksel ve dini değerleri, hatta kültürel ve dini kimliklerini sorgulamaya götürmüştür.¹⁸ Kendilerine, yaşamlarına, inançlarına dair bu yoğun sorgulamalar gençlerin dine, dini kurumlara bakışında da değişime yol açmıştır. Günümüzde gençlik dönemi inanma düzeyleri, dindarlık eğilimleri ve inanç biçimleri ile ilgili mevcut tartışmalar belli temalar üzerinden sürdürülmektedir. Bu temalar içerisinde; gençlerin belli bir kısmı için dine olan ilgilerinin azaldığı, İslam'a inanma düzeyleri yüksek olan gençlerde din anlayışlarının ve dini yaşama biçimlerinin değiştiği, dini değerlerin gençlerin günlük hayatında önemini kaybetmeye başladığı hatta kaybettiği, daha da ötesinde ise dinin gençlerin yaşam biçimleri üzerindeki şekillendirici etkisinin azaldığı fikirleri belki de en belirgin olanlarıdır. Diğer taraftan ergenlik dönemi ile başlayan ve ilk yetişkinlik döneminde de devam eden gelişimsel krizlerin bir parçası olarak değerlendirilebilecek inanç krizlerinin gençler açısından inanç problemlerinin ötesinde gençleri radikalizme yönlendirdiği de ifade edilmektedir.¹⁹ Düzgün'e göre bu durumda gençlerin inanç krizi ile ilgili doğru soruyu tespit edip sormak önemlidir.

¹⁴ United Nations Development Programme, *UNDP Youth Strategy (2014-2017)*, 6.

¹⁵ Alperen Cemal Özgüven - Yılmaz Arı, "Üniversite Gençliğinin Din Algısı", *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (2023), 146.

¹⁶ Süleyman Doğanay, "Üniversite Öğrencilerinin İnanç Gelişimlerine ve Anlam Arayışlarına Yönelik Nitel Bir Çalışma", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2023), 52.

¹⁷ Metin Doğan, "Ülkemiz Dindar Gençliğinin Kimlik Kolajında Kültürel, Küresel ve Küyerel Etkiler; Dini Sosyolojik Tartışma Alanları ve Bazı Öneriler", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International Journal of Islamic Studies* 9/1 (2023), 251.

¹⁸ Talip Demir, "Kutsal Olan Her Şey Buharlaşıyor Mu? Z Kuşağının Değer Yöneliminde Transhümanist İzler", *Marifetname* 9/1 (2022), 127.

¹⁹ Şaban Ali Düzgün, "Çağın Meydan Okumaları Karşısında Genç Zihinler ve İnanç Krizi", *Kelam Araştırmaları* 13/1 (2015), 21.

Zira, dinin inanç, eylem, düşünce gibi boyutlarıyla sıkıntı içinde olan bireylerin hangi referans noktalarına ağırlık vererek bu krizi aşabilecekleri ancak bu doğru sorunun sorulması ile mümkündür.²⁰

Küreselleşme sürecinin karmaşık etkilerini değerlendirirken “karşılıklı bağımlılık” vurgusu yapan Giddens, herkesi daha önce hiç olmadığı kadar birbirine bağlayan bu sürecin gündelik deneyimlerimizin doğasına da etki ettiği söyler.²¹ Bir yandan kendimiz hakkında düşünme biçimi ve sınırlarımız değişirken diğer yandan öteki insanlarla kurduğumuz ilişki biçimleri ve bağlantılar da değişmektedir. Toplumsal kodların önemli ölçüde zayıflaması, temel kurumlar, gelenek ve yerleşik değerlerle kurulan ilişkilerin dönüşümü insanların devamlı olarak değişen ortamlara göre kendisini uyarlaması ile sonuçlanmaktadır.²² Çalışmamız açısından bakıldığında gençlerin inançla ilgili düşünce ve sorgulamaları daha çok gençlik döneminin özelliklerine atıfla ifade edilse de küreselleşme sürecinin dönüştürücü etkisi ve “zamanın ruhu”nun bireylerin inanma düzeyleri ve inanç biçimlerine etkileri de gözden kaçırılmamalıdır. Bu bağlamda gençlerin din ve dindarlığa yönelik tavırlarını değerlendiren Yapıcı üç farklı yönelimden bahsetmiştir.²³ Bunlardan ilki geleneksel dinlere yönelik eleştirel bir tutumla birlikte bireysel dindarlığı seçme, ikincisi benzer eleştirilerle deizm ve ateizme yöneliş, üçüncüsü ise bu eleştirileri görmezden gelerek mevcut durumu sürdürme isteğidir. Gençlerin dini yönelimleri ile ilgili yapılan bu başlıklandırmadan da içinde yaşanan zaman diliminin bireyleri özellikle gençlerin dine karşı tutumlarını etkilediği sonucuna varmak mümkündür.

3.1. Gençler, Dini İnanç ve Allah İnancı

Gençlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik dönemi arasındaki bir köprü olarak değerlendirildiğinde çocukluk yılları sonrası fiziksel değişimlerle başlayan psikolojik, sosyal, düşünsel değişimlerin yaşandığı ve bu değişimlerin anlamlandırılarak yetişkinliğe doğru geçişin sağlandığı bir dönem olarak betimlenebilir. Gençlerin bu yeniden anlamlandırma sürecinde yaşadıkları zorluklar, cevap aradıkları sorular, sorgulamalar içerisinde inançla ilgili merak ve şüphelerde göze çarpar. Düzgün, gençler ve inanç ile ilgili çalışmasında dinle ilişkileri açısından gençleri üç grupta ele alır. Birinci grup, dinin hem teorik hem de pratik alandaki karşılığını yerine getirmeye çalışan, yapılan eleştirilerin imanını ve inancını sarsmasının mümkün olmadığı gruptur. İkinci grup kendilerini dindar olarak nitelendirip dini pratikleri yerine getirmelerine rağmen bazı dini söylemlerden rahatsızlık duyup ve çatışma yaşayabilen gençlerin oluşturduğu gruptur. Üçüncü grup ise kendini dine tamamen kapatıp, kendisini agnostik ya da pasif aktif ateist olarak tanımlayanlardır.²⁴

Nitekim, 2010 yılında Ankara’da 249 üniversite öğrencisiyle yapılan bir araştırmada katılımcıların %84,1’i kendilerini Müslüman, %15’i ateist olarak tanımlamıştır.²⁵ Bu noktada şu hususa dikkat çekmek önemlidir: Bulut’un çalışmasındaki ateist öğrenci oranının literatürde diğer çalışmalarda ortaya konulan bulgulardan ayrılmakta ve %15 gibi oldukça yüksek bir oran ortaya konulmaktadır. Her ne kadar Bulut, ortaya koyduğu bu oranın Yıldırım’ın²⁶ 1996 yılında Ankara’da okuyan lisans öğrencileri ile yapmış olduğu araştırma bulguları ile uyumlu olduğunu belirtse de 2000-2023 yıllarını kapsayan ilgili literatür taramasında üniversite gençleri arasında bu derece yüksek bir ateist oranını ortaya koyan başka bir çalışmanın olmaması dikkat çekicidir. Nitekim, 2012 yılında yapılan, katılımcılarını Ege Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi öğrencilerinin oluşturduğu bir araştırmada da katılımcıların %74,3’ü bir dine ya da öğretilere inandıklarını; %14,4’ü tanrıya inandığını ama bir dine bağlı olmadığını; %7,3’ü ateist olduğunu ifade etmiştir.²⁷ Özgüven ve Arı’nın 2023 yılında Eskişehir Üniversitesi’nde okuyan üniversiteli gençlerle yapmış oldukları araştırmada da katılımcıların %96’sı dini

²⁰ Düzgün, “Çağın Meydan Okumaları Karşısında Genç Zihinler ve İnanç Krizi”, 22.

²¹ Anthony Giddens, *Sosyoloji* (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012), 102.

²² Giddens, *Sosyoloji*, 102.

²³ Asım Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, *İlahiyat Akademi* 12 (29 Aralık 2020), 3.

²⁴ Düzgün, “Çağın Meydan Okumaları Karşısında Genç Zihinler ve İnanç Krizi”, 14.

²⁵ Meryem Bulut, “Öğrencilerin Dini İnançları ve Kimlikleri ile Siyasal Tercihlerinin İlişkisi”, *Antropoloji* 24 (2010), 120.

²⁶ İbrahim Yıldırım, “Some Values of Turkish University Students From Varying Degrees of Religiosity”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16-17 (1999), 120.

²⁷ Parker - İcin Akçalı, “Dinin Bireyselleşmesi: Üniversite Gençliği ile Bir Ölçek Çalışması”, 1446.

inançlarının var olduğunu belirtirken, %4'ü dini inançlarının olmadığını söylemiştir.²⁸ Aynı araştırmada Allah'ın varlığı ile ilgili olarak da katılımcıların %90'nı Allah'ın varlığına inandığını, %2'si bu konuya karşı ilgisiz olduğunu belirtmiş, araştırmaya katılan öğrencilerin %1'i ilgili soruya "Allah'ın varlığına inananlara karşı çıkıyorum" cevabını vermiştir.²⁹ Netice itibarıyla literatürdeki hakim duruma paralel olarak yakın tarihte yapılan araştırmalarda da üniversite gençliği arasında ateist/tanrıya inanmayanlarla ilgili bulguların %10'u dahi bulmaması Bulut'un çalışmasının 'özel' bir grup üzerinde yapılmış olduğu ya da katılımcılar açısından çalışmanın birtakım sınırlılıkları olabileceği sorularını akla getirmektedir.

Mutlu ve Kahraman'ın 1998-2008 yılları arasında üniversite öğrencileri ile yapmış oldukları boylamsal araştırmada ise öğrencilerin çoğu kendilerini dindar olarak görmemektedir. 2007 ve 2008 yıllarına ait verilerde bu grup içindeki, kendilerinin dindar olarak tanımlamayan gençlerin, sırasıyla, %70 ve %73'ü Allah'ın varlığına, %57 ve %55'i Cennet ve Cehennem ve %51 ile %49'ü ise mahşer (hesap) gününün varlığına inanmakta olduklarını belirtmektedirler. Burada görülmektedir ki gençler kendi dindarlık tanım ve algılarına göre kendilerini dindar olarak tanımlamasalar da başta Allah'a iman olmak üzere, İslam dininin temel inanç esaslarını kabul etmektedirler. Bununla beraber, her ne kadar 1998-2002 yılları ile 2007-2008 yılları verilerinde, cennet-cehennem ve mahşer gününün varlığına inanç oranı ortalama %85'ten %73 seviyesine gerilemişse de üniversite gençleri arasında Allah'ın varlığına inanma düzeyleri yüksek seviyede kalmaya devam etmiştir.³⁰

Mardin Artuklu Üniversitesi'nde 510 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmaya göre de katılımcıların %43'ü dini inancının var olduğunu ve dinin gereklerini yerine getirdiğini, %3'ü dini inancının olmadığını, %5,8'i dini inancı olmakla beraber dinin gereklerini yerine getirmediğini belirtmiştir.³¹ Araştırmada en yüksek oran %47,6 ile "dini inancım var ve dinin gereklerini kısmen yerine getiririm" diyen gruba aittir.³² Benzer şekilde yakın zamanda yapılan diğer çalışmalarda da araştırmaya katılan gençlerin dini inanç boyutu ortalamaları ibadet boyutundan yüksek çıkmıştır.³³ Nitekim Yapıcı da gençlerden bazılarının ibadetler konusundaki yaklaşımlarını 'ihtiyaç dindarlığı' kavramı ile açıklar. Buna göre gençlerden bir kısmı ellerinden geldiğince ibadetlerini yerine getirme gayreti içindeyken, diğer bir grup ibadetlerinden bir kısmını yaparken diğer kısmını ihmal etmekte (oruç tuttuğu halde namaz kılmama gibi) ya da belli kutsal günlerde ibadetlerini yapmaktadır. Son grupta yer alan gençler ise ibadetlerini düzenli olarak yerine getirmedikleri halde ihtiyaç anında dua etmektedir. Bu grupta yer alan gençler zor durumda, bir ihtiyaçları olduğunda Allah'la olan bağlarını hatırlamaktadır.³⁴

Gençlerin dini inancın gerekliliğine olan inançları ve kurumsal dinle ilişkileri konuları da yapılan çalışmalarda ele alınan diğer başlıklardandır. Örneğin, Yılmaz'ın üniversite öğrencilerinin dini yönelimleri ile bireysel değerleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasında katılımcıların yüksek düzeyde bir dini yönelime sahip oldukları, katılımcı öğrencilerin çoğunun 'dini inancın gerekli olduğunu' düşündüğü belirtilmiştir.³⁵ Yine, İslami İlimler Fakültesi'nde okuyan üniversite öğrencileriyle yapılmış araştırmalarda da katılımcı gençler kendilerini hayata bağlayan en önemli unsur olarak aile ve arkadaşlarıyla beraber dini inançlarını da ilk üç sırada ifade etmiştir.³⁶

²⁸ Özgüven - Arı, "Üniversite Gençliğinin Din Algısı", 149.

²⁹ Özgüven - Arı, "Üniversite Gençliğinin Din Algısı", 151.

³⁰ Kayhan Mutlu - Yavuz Kahraman, "Değişim Yönetimi: Üniversite Öğrencilerinin İnanç Sistemindeki Değişimler", *Yönetim ve Ekonomi* 19/2 (2012), 225, 226.

³¹ Mehmet Sait Az - Muhammet Cevat Acar, "Dindarlık ile Özgeçicilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma" 7/1 (2020), 752, 753.

³² Az - Acar, "Dindarlık ile Özgeçicilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma", 752.

³³ Veysel Karani Altun, "Din Eğitimi Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Algı Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme (İnönü Üniversitesi Örneği)", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (2020), 121.

³⁴ Yapıcı, "Şüphe ve İnanç Kısacasında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları", 32.

³⁵ Kürşad Yılmaz, "Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimleri ile Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/29 (2013), 130.

³⁶ Sena Gökçe - İshak Tekin, "Z Kuşağının Dindarlık Eğilimleri", *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 2/5 (2021), 185; Zeynep Yüksel, "Gençliğin Anlam Arayışında Din Eğitiminin Katkısının İncelenmesi", *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1 (2020), 392.

Asım Yapıcı’nın 1998-2008 yılları arasında yapılmış Türk gençliğinin dini hayatını ele alan çalışmalar üzerinden yaptığı meta-analitik değerlendirmeye göre de Türk gençliğinin kurumsal dinle ilişkisi, araştırmasına dahil ettiği on yıl sürecinde kuvvetli bir şekilde devam etmektedir. Buna göre üniversiteli gençler Allah’a (%89,61); Hz. Muhammed’e (%88,83); Kur’an-ı Kerim’e (%86,55); Ahiret gününe (%85,59) büyük oranda inanmaktadır.³⁷ Bununla beraber üniversiteli gençler %90,90 oranında melek, cin şeytan gibi görünmeyen varlıklara da inanmaktadır. Yapıcı’nın yapmış olduğu meta-analizin ortaya koyduğu temel sonuçlardan birisi de Allah’a ve ahiret gününe inanmada üniversite gençliği ile diğer gençler arasındaki yaklaşık %5’lik farktır. Buna göre üniversiteli gençlerin %85 ile %90 arasında İslam inanç esaslarını benimserken, üniversiteli olmayan gençler arasında bu oranlar %87 ile %94 arasında değişmektedir. Türk gençliğinin (ister liseli ister üniversiteli isterse işsiz ya da çalışıyor olsun) genel anlamda İslam diniyle barışık olduğu, inanç açısından kurumsal din ve dindarlığı önemsemekte olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.³⁸

Gençlerin İslam’a inanma düzeylerinde cinsiyet farklılığı ile ilgili olarak ise, erkek öğrencilerin dini inanç ortalamasının kız öğrencilerden yüksek çıktığı³⁹ ya da dindarlık ile ilgili cinsiyete göre anlamlı farklılıkların tespit edilmediği⁴⁰ bazı çalışmalar olmakla beraber, 2000-2020 yılları arasında yapılan çalışmaların çoğunda kadın katılımcıların dini inanç ortalamaları erkeklere nazaran daha yüksektir ve kadın katılımcılar erkeklere göre daha yüksek oranda dinsel kimliklerini öne çıkarmaktadır.⁴¹ Örneğin, Bulut’un yukarıda da değindiğimiz çalışmasında kız öğrencilerin %87,9’u, erkek öğrencilerin ise %75,4’ü kendilerini Müslüman olarak tanımlamıştır. Bununla beraber erkek öğrencilerin %23’ünün kendilerini ateist olarak tanımlarken, kız öğrenciler arasında bu oran %8,1’dir.⁴² Son dönemde üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer şekilde bir dine inanma oranlarında cinsiyete göre farklılaşmalar ortaya çıkmıştır.⁴³ Buna göre çalışmaya katılan erkeklerin %88,4’ü bir dine inandığını söylerken, kadınlar arasında bu oran %91,7’dir. Bununla beraber çalışmaya katılan erkeklerin %5,2’si bir dine inanmadığını söylerken, kadın katılımcılar arasında bir dine inanmadığını söyleyenlerin oranı %2,8’dir.⁴⁴ Benzer şekilde batıl inanç düzeyinde de de kız öğrencilerin erkek öğrencilerinkinden daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları anlaşılmaktadır.⁴⁵

Yapılan çalışmalarda cinsiyet farklılığı ortaya çıkan konulardan birisi de üniversite öğrencilerinin Tanrı /Allah tasavvurlarıdır. Örneğin, İnce’nin üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada Allah’ın varlığı ve evrene müdahalesi konusunda “Allah vardır ve evrene müdahale etmektedir” diyen kadın katılımcıların oranı (%82,8), erkek katılımcılardan (%76) daha fazladır.⁴⁶ Tanrı tasavvuru ile ilgili üniversite öğrencileri ile yapılan bir diğer çalışmada da erkek öğrencilerin kız öğrencilere nazaran daha fazla olumsuz Tanrı tasavvuruna sahip oldukları dile getirilmiştir.⁴⁷ Diğer bir ifade ile kız öğrenciler Allah’ın seven, koruyan gibi sıfatlarına odaklanırken; erkek öğrenciler daha çok cezalandırıcı, güçlü gibi sıfatlarını vurgulamışlardır.

Tüm bu değerlendirmelerin yanı sıra, 2000-2023 yılları arasında yapılan nicel çalışmalarda üniversite gençliğinin Allah inancı ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında (Bkz. Tablo 1) gençler arasında

---

³⁷ Asım Yapıcı, “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 12/2 (2012), 12.

³⁸ Yapıcı, “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”, 14.

³⁹ Mevlüt Kaya - Cüneyd Aydın, “Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2011), 26.

⁴⁰ Ferdi Kıracı, “Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu”, *Mukaddime* 7 (2013), 176.

⁴¹ Necmi Karslı, “Üniversite Öğrencilerinde Manevi-İnsani Değerler ve Dindarlık İlişkisi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (24 Haziran 2021), 164.

⁴² Bulut, “Öğrencilerin Dini İnançları ve Kimlikleri ile Siyasal Tercihlerinin İlişkisi”, 122.

⁴³ Abdullah İnce, “Beliren Yetişkinlerde Din ve Allah Tasavvuru”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2022), 884-914.

⁴⁴ İnce, “Beliren Yetişkinlerde Din ve Allah Tasavvuru”, 891.

⁴⁵ Erol Öngen, “Türkiye’de Tezsiz Yüksek Lisans Programları Öğrencilerinin Batıl İnanç Düzeyleri”, *V. Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatları Kongresi-Sanat Etkinlikleri*, (2011), 111.

⁴⁶ İnce, “Beliren Yetişkinlerde Din ve Allah Tasavvuru”, 896.

⁴⁷ Yaşar Seyhan, “Üniversite Öğrencileri Örneğinde Dua Tutumu ve Tanrı Tasavvuru”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014), 187.

Allah inancı verilerinin bazı yıllarda kısmi bir azalma gösterdiği anlaşılrsa da hiçbir dönemde verilerin %70'in altına inmediği görülmektedir. Son dönemde yapılan çalışmalarda ise Allah'ın varlığına inanan gençlerin oranı %90'ın üzerindedir.

Tablo 1: Üniversite Gençliği Üzerinde Yapılan Çalışmalarda Allah İnancı ile İlgili Veriler

	Allah'ın varlığına inanıyorum	Ateist – Allah'ın varlığına inanmıyorum
Bulut ⁴⁸	%84	%15
Mutlu & Kahraman ⁴⁹	%80	
Paker & İçin Akçalı ⁵⁰	%80	%7,3
Mutlu & Kahraman (Kendini dindar olarak görmeyen grup verileri) ⁵¹	%70 (2007) - %73 (2008)	
Yapıcı ⁵²	%89,61	
Yavuzer ⁵³	%96,8	
Güner ⁵⁴	%70,2 (%14,1'i Allah'ın varlığına inanmakla beraber evrende her şeye müdahale ettiğine inanmadığını belirtiyor)	%6,2
İnce ⁵⁵	%92,8	%1,9
Özgüven & Arı ⁵⁶	%90 (%12'si Allah'ın varlığı ile ilgili herhangi bir delile ihtiyaç duymadığını belirtiyor)	

3.2. Gençler ve İman Esaslarına Yaklaşımları

Üniversite gençleri ve dini inanç konularında yapılan çalışmaların bir kısmında gençlerin Peygamber'e iman, Kuran'ı Kerim'e iman, kadere iman gibi iman esaslarına karşı tutum ve yaklaşımları da ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda kadere iman ile ilgili ortaya konulan veriler incelendiğinde gençlerin kadere dini inancın bir gereği olmaktan çok, kabullenmekte zorluk çektikleri durumlar karşısında başvurdukları bir eğilim olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Nitekim, Bülbül ve Sinan'ın üniversite gençliğini muhafazakâr tutumları açısından inceledikleri araştırmalarında katılımcıların %62,9'u kadere inandıklarını ifade etmiştir. Öğrenciler arasında kendilerini dindar olarak tanımlayanların %84,1'i kadere inandığını belirtirken, bu oran dindar olmadığını söyleyenlerde de %46,6'dır.⁵⁷ Yine 2018-2019 yılları

⁴⁸ Bulut, "Öğrencilerin Dini İnançları ve Kimlikleri ile Siyasal Tercihlerinin İlişkisi", 120; 124.

⁴⁹ Mutlu - Kahraman, "Değişim Yönetimi: Üniversite Öğrencilerinin İnanç Sistemindeki Değişimler", 226.

⁵⁰ Paker - İçin Akçalı, "Dinin Bireyselleşmesi: Üniversite Gençliği ile Bir Ölçek Çalışması", 1446.

⁵¹ Mutlu - Kahraman, "Değişim Yönetimi: Üniversite Öğrencilerinin İnanç Sistemindeki Değişimler", 225.

⁵² Yapıcı, "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme", 31.

⁵³ Hasan Yavuzer vd., "Üniversite Gençliğinin Din Algısı - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Örneği", *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)* 2/2 (2018), 27.

⁵⁴ Berrin Güner, "Gençlerin Dini İnançları ve Deizme Yönelim Durumları: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği", *Turkish Studies-Social Sciences* 16/5 (2021), 1831.

⁵⁵ İnce, "Beliren Yetişkinlerde Din ve Allah Tasavvuru", 905.

⁵⁶ Özgüven - Arı, "Üniversite Gençliğinin Din Algısı", 151.

⁵⁷ Şahamet Bülbül - Melek Sinan, "Üniversite Gençliğinin Muhafazakar Tutumlar Açısından İncelenmesi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2010), 210.

arasında üniversitede okuyan gençler üzerinde yapılan bir diğer çalışmada da katılımcıların %58,9’u kadere inandığını ve kaderci olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber aynı çalışmada katılımcıların %30,1’i insanın kendi kaderini kendisinin yaptığı düşüncesine katıldığını ifade etmiştir⁵⁸ (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Üniversite Gençliği Üzerinde Yapılan Çalışmalarda Kader İnanıcı ile İlgili Veriler

	Kadere İnanıyorum	Dindarım ve Kadere İnanıyorum	Dindar Değilim ve Kadere İnanıyorum	İnsan Kendi Kaderini Kendisi Yapar
Güner ⁵⁹	%58,9			%30,1
Bülbül ve Sinan ⁶⁰	%62,9	%84,1	%46,6	

Peygamber’e iman esası ile ilgili olarak üniversite gençliğinin Hz. Peygamber’e yönelik tutum ve değerlendirmelerinin ortaya konulduğu çalışmalarda katılımcıların %88,83 Hz. Muhammed’e ve onun peygamber olduğuna inandığını belirtirken⁶¹, %82,9’u Hz. Peygamber’in hayatını okuyup bildiklerini ifade etmiştir.⁶² Çalışmalarda ortaya konulan bulgular gençlerin büyük bir kısmının Hz. Peygamber’e iman konusunda bir tereddüt yaşamadığını göstermektedir ki bu oran gençler arasında Allah inancı ile ilgili sunulan bulgularla uyumludur. Nitekim, üniversite öğrencilerinin Hz. Peygamber’e yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla ortaya koyan çalışma⁶³ bulguları da gençler arasındaki olumlu peygamber algısının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. 2015 yılında yapılan bu araştırmanın katılımcıları Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Sosyal Hizmetler bölümlerinde okuyan toplan 194 öğrencidir. Buna göre çalışmaya katılan kız öğrenciler Hz. Muhammed ile ilgili ‘örnek’ kategorisinde daha fazla metafor üretirken erkek öğrenciler ‘öğretici’ kategorisinde daha fazla metafor üretmişlerdir. Öznel dindarlık algısına göre ise az dindar olduğunu düşünenler ‘aydınlatıcı’ ve ‘duygusal niteleme’ kategorilerinde daha fazla metafor üretirken kendisini dindar olarak görenler ‘örnek’ kategorisinde daha fazla metafor üretmişlerdir. Fakülteler arası farklılığa bakıldığında ise İlahiyat öğrencileri ‘örnek’, ‘aydınlatıcı’ ve ‘öğretici’ kategorilerinde daha fazla metafor üretirken sosyal hizmet öğrencilerinin ‘önder’ kategorisinde daha fazla metafor ürettiği anlaşılmaktadır.⁶⁴

Gençlerin *Kur’an-ı Kerim’e* yönelik tutumları ile ilgili olarak yapılan metafor analizi çalışmasında da katılımcıların cevaplarından yola çıkarak Kur’an ile ilgili ‘yönlendirici’, ‘yaşam kaynağı’, ‘açıklayıcı’, ‘anahtar’, ‘koruyucu’, ‘öğretici’, ‘derman’, ‘kelam’ ve ‘diğer’ olmak üzere 9 farklı kategori tespit edilmiştir. Üretilen bu metaforlardan ‘yönlendirici’, ‘yaşam kaynağı’ ve ‘açıklayıcı’ kategorilerinde yoğunlaşma mevcuttur. Bununla beraber araştırmada ilahiyat öğrencileri ‘açıklayıcı’ ve ‘öğretici’ kategorilerinde daha fazla metafor üretirken sosyal hizmet öğrencilerinin ‘yaşam kaynağı’ kategorisinde daha fazla metafor ürettiği ifade edilmiştir.⁶⁵ Gençler üzerinde yapılan çalışmalarda onların Kur’an-ı Kerim ve diğer kutsal kitaplar ile ilgili tutum ve değerlendirmelerini gösteren verileri değerlendirdiğimizde de Kur’an-ı Kerim ve diğer kutsal kitapların vahiyle geldiğine inanan gençlerin oranı en düşük %68,8⁶⁶ olmakla beraber ortalama %90’ın üstünde genç Kur’an-ı Kerim’in vahiyle gelen kutsal bir kitap olduğuna inanmaktadır (Bkz. Tablo 3).

⁵⁸ Güner, “Gençlerin Dini İnançları ve Deizme Yönelim Durumları: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği”, 1831.

⁵⁹ Güner, “Gençlerin Dini İnançları ve Deizme Yönelim Durumları: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği”, 1831.

⁶⁰ Bülbül - Sinan, “Üniversite Gençliğinin Muhafazakar Tutumlar Açısından İncelenmesi”, 210.

⁶¹ Yapıcı, “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”, 12.

⁶² Yavuzer vd., “Üniversite Gençliğinin Din Algısı - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Örneği”, 43.

⁶³ Saffet Kartopu - Abdullah Dağcı, “Üniversite Öğrencilerinin Hz. Muhammed’e Yönelik Algıları: Metaforik bir Araştırma”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 34 (2015), 217-235.

⁶⁴ Kartopu - Dağcı, “Üniversite Öğrencilerinin Hz. Muhammed’e Yönelik Algıları: Metaforik bir Araştırma”, 229.

⁶⁵ Abdullah Dağcı - Saffet Kartopu, “Üniversite Öğrencilerinin Kur’an-ı Kerim’e Yönelik Algıları: Müslüman-Türk Örnekleme Üzerine Metaforik Bir Araştırma”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2017), 246.

⁶⁶ Güner, “Gençlerin Dini İnançları ve Deizme Yönelim Durumları: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği”, 1831.

Tablo 3: Üniversite Gençliği Üzerinde Yapılan Çalışmalarda Kutsal Kitap İnanıcı ile İlgili Veriler

	Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an mukaddes kitaplardır.	Kutsal kitabımız olan Kur'an'ı Kerim ve kuralları herkes için ve her zaman geçerlidir.	Kur'an-ı Kerim ve diğer kutsal kitapların vahiyle geldiğine inanıyorum
Yapıcı ⁶⁷	%86,55 (Kur'an-ı Kerim'e inanıyorum)		
Aygün & Karadeniz ⁶⁸	%95,2		
Yavuzer ⁶⁹		%91,4	
Güner ⁷⁰			%68,8

3.3. Gençler ve İnançla İlgili Sorgulamalar, Tereddütler

Üniversite gençlerinin inanç düzeyleri ve İslam dini ve esaslarına karşı tutumları ile ilgili yapılan çalışmaların ve sunulan verilerin yanı sıra gençlerin inanca karşı sorgulamalarını ya da inançları ile ilgili bir sorgulama veya tereddüt sürecine girip girmedikleri ile ilgili veriler de ortaya konulmuştur. Bu verilerin bir kısmı konu ile ilgili müstakil araştırmaların sonucunda elde edilmişken bir diğer kısmı ise gençlerin inanç düzeyleri, dini inanca karşı tutumları ile ilgili yapılan çalışmaların bir bölümünü oluşturan verilerdir. Yapılan araştırmalarda gençlerin zaman zaman inançları ile ilgili tereddüt ve sorgulamalar içerisine girmekte olduğu ifade edilmiştir. Örneğin, İstanbul'da vakıf ve devlet üniversitelerinde okuyan bir grup gençle yapılan görüşmelerde her ne kadar katılımcıların büyük çoğunluğu "tereddütsüz-şüphesiz inandığını" belirtmişse de katılımcılardan bazıları inançlı olmayıp din konusunda tereddütleri olduğundan, bazıları ise her ne kadar bir yaratıcının varlığını kabul etse de "yaşanan ve kendilerine dayatılan dine karşı mesafeli" davrandığından bahsetmiştir.⁷¹ Konuyla ilgili 1814 üniversite öğrencisinin katılımıyla yapılan bir diğer güncel çalışmada da katılımcıların %90,5'i bir dine inandığını söylerken %3,7'si bir dine inanmadığını, %5,8'i ise din ile ilgilenmediğini ifade etmiştir.⁷² İnce'nin Sakarya Üniversitesi öğrencileriyle yapmış olduğu bu çalışmada katılımcılardan %78,8'i dinin gerekli olduğunu söylerken %16'sı dinin biraz gerekli olduğunu, %5'i ise dinin gereksiz olduğunu belirtmiştir.⁷³ Bu da dine inanan gençlerden bir kısmının inanç ile ilgili sorun yaşamamasalar da dinin gerekliliği konusunda zaman zaman şüpheye düştükleri şeklinde yorumlanabilir.

Burada gençlerin din tanımları ve dini nasıl algıladıklarının tespiti de önemlidir. Zira yapılan araştırma sonuçlarına göre gençlerin dindar tanımlarının kabul edilen tanımların dışında olabileceği görülmüştür. Örneğin, yaşları 18-24 arasında değişen 28 gençle yapılan araştırma sonucuna göre gençler kendilerini dindar görmekle birlikte farklı yaşam biçimlerine, dünya görüşlerine ve dini yaşantılara sahip olduklarını ifade etmişlerdir.⁷⁴ Bu noktada kurumsal dindarlık ile öznel dindarlık ayrımı ve gençlerin bu konudaki değerlendirmeleri de önem kazanmaktadır. Nitekim, üniversite gençliğinin kurumsal dindarlık ve öznel dindarlığa bakışının nasıl olduğu ve bu dindarlık biçimlerine bakışını etkileyen faktörlerin araştırılmasının amaçlandığı bir çalışmada dini kurumların, toplumda tanınan dindar kişilerin ve dini temsil görevini haiz kişilerin ortaya koydukları yanlış ya da dini değerlere ters davranışların gençlerin

⁶⁷ Yapıcı, "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme".

⁶⁸ Abdullah Aygün - Hayrettin Karadeniz, "Üniversite Gençlerinin Kur'an'a Dair İlgisi, Algısı ve Bilgileri: Giresun Üniversitesi Örneği", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 9/16 (2017), 97-133.

⁶⁹ Yavuzer vd., "Üniversite Gençliğinin Din Algısı - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Örneği".

⁷⁰ Güner, "Gençlerin Dini İnançları ve Deizme Yönelim Durumları: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği".

⁷¹ Fatma Odabaşı, "Kime/Neye, Niçin ve Nasıl İtaat Ediyorlar? Gençlerin İtaat Algısı ve Din Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", *ASOBİD - Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2021), 49.

⁷² İnce, "Beliren Yetişkinlerde Din ve Allah Tasavvuru", 890.

⁷³ İnce, "Beliren Yetişkinlerde Din ve Allah Tasavvuru", 890.

⁷⁴ Yasin Kuruçay, "Ergenlerde Dinin Hayatın Anlamına Olan Etkisi Üzerine Bir Araştırma", *Eskiyeni* 41 (2020), 609.

din ile ilişkilerini etkilediği ortaya konulmuştur.⁷⁵ Aynı zamanda araştırmaya katılan gençler, aile ve arkadaş çevresine vurgu yaparak onların dini pratikleri uygulamadaki etkilerinden de ayrıca bahsetmiştir. Araştırmaya katılan gençlerin bir kısmı ise dini inançlarında bir değişiklik olmamakla beraber dini pratikleri uygulayamadıkları için kurumsal dindarlıktan uzaklaştığını belirtmiştir.⁷⁶

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki dinin gençlerin hayatlarındaki rolü lineer değildir. Pekdemir, 20-25 yaş arası gençlerle yaptığı araştırmada bu durumu çizgi metaforu üzerinden açıklayarak araştırmaya katılan gençlerin davranış ve tutumlarında dinin, doğrusal bir çizgi gibi takip edilebilecek özellikte değil zikzaklar çizerek ilerleyen ve bir adım sonrası çok fazla öngörülemeyen bir nitelikte olduğunu ifade eder.⁷⁷ Pekdemir’in dini bir grubun çatısı altında yaşayan ve kendilerini dindar olarak tanımlayan üniversiteli gençlerle yapmış olduğu araştırma sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Buna göre din, ibadet ve aidiyette gençlerin davranışlarında etkili olmakta ancak pratik hayatta din gençler üzerinde aynı etkiyi yaratmamaktadır. Din, bu gençler için bilinçli olarak sahiplenilen bir olgu olmaktan çok, aile ve çevre etkisiyle elde edilebilir bir olgudur. Diğer bir ifade ile kazanılmış, bilinçli elde edilmiş değil, verilmiş bir kimliktir.⁷⁸

Bununla birlikte, gençlerin dine karşı tutumlarını ve din ile ilişkilerinin yoğunluğunu etkileyen birçok durumdan bahsetmek mümkündür. Bunların içerisinde dinin bir şekilde etkili olduğu toplumsal olayların, dindar kişi ve kurumların eylemlerinin gençlerin dine karşı yaklaşım ve din algıları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Örneğin, FETÖ darbe girişimi sonrasında gençlerin din ve cemaat algısı ile ilgili yapılan bir araştırmada darbe girişiminden sonra din kavramının kendilerinde en çok hangi duyguyu uyandırdığı sorusuna katılımcıların %49,7’u şüphe, %42,2’si güven, %4,1’i nefret ve %3,9’u ise korku duygusu uyandırdığını bildirmiştir. Buna göre katılımcıların yarıya yakınında darbe girişimi sonrasında din kavramının şüphe uyandırdığı görülürken, %42,2’sinde ise dinin güven duygusu uyandırmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.⁷⁹

Bu noktada şu hususu ifade etmek gerekir ki din ile ilişkilendirilebilecek kişi ya da kurumların olumsuz tutumlarının gençlerin dine yaklaşımı ve dine inanma düzeylerinde etkisi bazen daha güçlü olabilir hatta bireylerin dinden ayrılmasına dahi sebep olabilir. Nitekim gençleri dinden uzaklaştıran sebepler ile ilgili olarak Malkoç öne çıkan birtakım sebeplerden bahsetmiştir. Buna göre gençliği inanç ve değerlerden uzaklaştıran belli başlı sebepler şunlardır: *Dünyevileşme, bilim ve dinin karşıt olduğu algısı, baskıya dayalı din eğitimi, temel dini bilgilerin yüzeysel verilmesi ve çocukluk çağı travmaları, kötülük problemi ve kadının konumuna dair kendisini dindar olarak tanımlayan kişilerin değerlendirmeleri ve Müslüman ülkelerde kadınların durumu.*⁸⁰

Bununla beraber, Yapıcı da yapmış olduğu araştırmada gençlerin dini şüphelerini 3 grupta ele almıştır:

“1- İnanç Esaslarıyla İlgili Şüpheler: Doğrudan inanç esaslarıyla ilişkili şüpheler bilinen ve aşına olunan iddia ve söylemlere dayanmaktadır. Örneğin “Allah’ın ibadete ihtiyacı mı var, yoksa Allah narsist bir varlık mı? Neden ibadet etmek zorundayız?”, “Allah’ın her şeye gücü yetiyorsa benim günah işlememe neden engel olmuyor?”

2- Dinin Fıkhî Boyutuna Yönelik Şüpheler: İslam dininin modern hayata ve yeni insanın ihtiyaçlarına cevap verip vermediği sıklıkla sorgulanmaktadır. Bu bağlamda “İslam hayata uyan bir din mi? Bu konuda kuşkularım var.” “Bankadan faizle kredi almadan ev almak, araba almak hayal. Faiz haram olduğu için devlet memurları ömür boyu kira öder.”

3- Dindarlara ve Dinî Önderlere Yönelik Eleştiriler: Gençlerin eleştirileri sadece dinin inanç esaslarına ve fıkıh temelli kurallara yönelik değildir. Bunlarla birlikte en yoğun tenkitlerin dindarlara, dinî

⁷⁵ Hasan Meydan - Sare Aydın, “Üniversite Gençliğinin Kurumsal ve Öznel Dindarlığa Bakışı ve Etkileyen Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Bülent Ecevit İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 315.

⁷⁶ Meydan - Aydın, “Üniversite Gençliğinin Kurumsal ve Öznel Dindarlığa Bakışı ve Etkileyen Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma”, 314.

⁷⁷ Köksal Pekdemir, “Din ve Zihniyet: 20-25 Yaş Aralığındaki Erkek Öğrencilerin Gündelik Hayat Pratikleri”, *Journal of Humanity and Society (İnsan & Toplum Dergisi)* 9/1 (2019), 64.

⁷⁸ Pekdemir, “Din ve Zihniyet: 20-25 Yaş Aralığındaki Erkek Öğrencilerin Gündelik Hayat Pratikleri”, 64.

⁷⁹ Necmi Karşlı, “FETÖ Darbe Girişiminin Gençlerin Din ve Cemaat Algısı Üzerindeki Etkisi”, *Bilimname* 37/1 (2019), 1197.

⁸⁰ Mehmet Malkoç, “Gençliği Dini Değerlerden Uzaklaştıran Sebepler”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (2019), 252.

önderlere, tarikat ve cemaat liderlerine yönelik olduğunu görmekteyiz. “Müslümanım diyenler hiç adil değil. Cemaat ve tarikatlar hep kendi adamlarını düşünüyor. Cemaatler, tarikatlar Türkiye’yi parsellemiş. Onlara yaklaşılan bir bela yaklaşmayan bir bela”... “Geçenlerde sosyal medyada dinledim. Şeyhin biri diyor ki bizim tarikatta olanlar ahirette meleklerle söylesin, onları hemen cennete götürürler. Bu nasıl bir din anlayışıdır. Karl Marks haklı. Din buyusa ben dinden uzağım.”⁸¹

Yapıcı’nın çalışmasında özellikle dindarlara ve dini önderlere yönelik eleştiriler başlığı altında ortaya konulan görüş ve eleştiriler kurumsal dindarlık çerçevesinde anlaşılabilir özelliktedir. Meydan ve Aydın’ın⁸² konuyla ilgili çalışmalarında gençlerin kurumsal dindarlıkla ilgili uygulamalara mesafeli oldukları ile ilgili ortaya koydukları sonuçlar ile Yapıcı’nın ifade ettiği dini önderlere yönelik eleştirilerin konuyu aynı noktaya taşıdığını söylemek mümkündür. Kurumsal dindarlık tanımı, çerçevesi ve hedef kitledeki olumsuz imajının nedenleri bu makalenin sınırları dışında olmakla beraber, ayrıca üzerinde konuşulabilecek önemli bir konudur.

4. Sonuç

Gençlik dönemi, kimlik karmaşasının, sorumlulukların, hayatla ilgili beklentilerin cevaplarının arandığı bir özelliğe sahiptir. Geleceğin mimarları olarak gençlerin dinle olan bağının ortaya konulması özellikle teolojiden beslenen ilim dalları için önem arz etmektedir. Son yıllarda gençlerin dini inançları ile ilgili yapılan değerlendirmelerin hepsi bilimsel referanslara dayanmamaktadır. Bu açıdan çalışmamızda bilimsel araştırmaların hangi verilere ulaştığı, birbirleriyle uyumlu olan ya da çelişen başlıkların neler olduğu ortaya konularak ilgili araştırmalara veri sağlanmaya çalışılmıştır.

Yukarıdaki değerlendirme ve veriler dikkate alındığında gençlik ve dini inanç konusunda özellikle din sosyolojisi alanında yapılmış nitel çalışmaların sayısının nicel çalışmalara kıyasla oldukça az olduğu görülmektedir. Konunun tüm yönleriyle anlaşılabilmesi ve kapsamlı analizi için doğru sorularla bu yönde güncel çalışmalar yapılması önemlidir. Gençlerin İslam dinine inanma düzeyleri ile ilgili çalışmaların farklı disiplinlerin çalışma alanına girmesi mümkündür. Anlaşıldığı kadarıyla literatürde Din Psikolojisi alanının konu ile ilgili çalışmaları diğer alanlardan daha baskın durumdadır. Halbuki gençlerin dinle olan bağlantılarının tespit edilmesi, değişkenlerin ortaya çıkarılması ve bunun sebepleri üzerinde durulması farklı disiplinlerde yapılacak çalışmalarla mümkün olacaktır.

Araştırmada ulaşılan çalışmalarda gençlerin inanç düzeylerinde cinsiyet faktörünün önemli olduğu görülmüştür. Her ne kadar bazı çalışmalarda cinsiyet değişkeni anlamlı bir fark yaratmasa da araştırmaların çoğunda kadınların dini inanç ortalamaları erkeklerden daha yüksek çıkmıştır. Aynı şekilde batıl inançları kabulde de benzer durumlarla karşılaşmak bu konuda derinlemesine çalışma yapılabileceğini göstermektedir. İlgili araştırmalar incelendiğinde gençlerin dini hayatı temsil ettiğini düşündükleri birey ve kurumları takip ettikleri ve dinle olan bağlarını oluştururken bu gözlemlerden hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Her ne kadar teorinin ve pratik alandaki uygulayıcıların birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiğine işaret edilse de bireylerin dini inançlarını ya da inançsızlıklarını temellendirmede kullanılan bu argümanların tekrar ele alınması gerekmektedir. Gençlerin dini terminolojideki kavramlara yükledikleri anlamların da sonuçlarda belirleyici olduğu göz önüne alındığında araştırmalarda kavramların netleştirilmesinin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde sosyal bilimlerde çalışma ve değerlendirme yapma ile ilgili zorlukların inanç gibi içerisinde pek çok değişkeni ve nedenselliği barındıran bir alanda daha da öne çıktığını söylemek mümkündür.

Bununla beraber yapılan çalışmalara bakıldığında gençlik ve dini inanç bağlantısında -birkaç tanesi dışında-genellikle lise ya da üniversite öğrencilerinin hedef kitle olarak belirlendiği görülmektedir. Gençlere topluca ulaşabilmek açısından pratik bir yönü olsa bile ülkedeki gençliği sadece örgün eğitimdeki bireylerden ibaretmiş gibi algılamak çok doğru bir tutum değildir. Türkiye’de genç nüfusun -kız ve erkeklerde farklı oranlarda olsa bile- yaklaşık %50’sinin üniversite öğrencisi olması diğer yarının gözden kaçırılmasına yol açabilir.

⁸¹ Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kışkacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, 26-31.

⁸² Meydan - Aydın, “Üniversite Gençliğinin Kurumsal ve Öznel Dindarlığa Bakışı ve Etkileyen Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma”.

Aynı şekilde karşımızdaki hedef kitlenin değişiminin de ortaya konulması gerekmektedir. Temel referansları farklı olmakla birlikte Z nesli, M nesli ve İ nesli gibi isimlerle anılan günümüz gençliği ile bugüne kadar sorgulanmayan birçok şey sorgulanmakta ya da dokunulmaz kabul edilen tabular dokunulur, tartışılır hale gelmektedir. Bireylerin dini kimlikleri ve dini inançları ilgili konular da üzerinde tartışmaların yapıldığı, sorgulanmaya başlanan konular arasına girmiştir. Böylelikle bu ve benzeri konularda öteden beri var olagelen tanımlar, değerler, anlamlar, kurallar, hedefler ve kabuller yeniden şekillenmektedir.⁸³ Bu denli önemli kabul edilen bir dönem olmasına ve gençliğin dini inanca karşı tutumları ile ilgili ortaya konulan görüşlerin toplumda önemli tartışmalara yol açmasına rağmen yaptığımız çalışmada konuyla ilgili sınırlı sayıda ve yoğunlukla belli alanlarda yapılmış araştırmaların olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili sınırlı sayıda araştırmanın olması sebebiyle de gençlik ve inanç konusunun bilimsel bir zeminde yeteri kadar konuşulmadığını söylemek mümkündür. Bu noktada da öncelikle yapılması gereken şey gençlik dönemini bütün yönleriyle anlamaya yönelik bilimsel çalışmaların artırılmasıdır. Yapılacak bilimsel çalışmalar yoluyla diğer disiplinlerin ihtiyaç analizlerine, pratik çözümlerine de veri sağlanabilecek, disiplinler arası bir konu olan bu durumun netleşmesine katkı sağlanmış olacaktır.

Finansman/ Grant Support

Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi ve Türkiye Diyanet Vakfı desteğiyle yürütülen “Gençlerin İslam’a İnanma Düzeyleri ile İnanç Sorunlarının Tespiti ve İnanç Sorunlarıyla Aile Kurumu İlişkisinin İncelenmesi” projesi kapsamında üretilmiştir.

This study was produced within the scope of the "Gençlerin İslam’a İnanma Düzeyleri ile İnanç Sorunlarının Tespiti ve İnanç Sorunlarıyla Aile Kurumu İlişkisinin İncelenmesi" project carried out with the support of Sakarya University and the Türkiye Diyanet Foundation.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%30), Yazar-2 (%25), Yazar-3 (%25), Yazar-4 (%20)

Conceiving the Study: Author-1 (%30), Author-2 (%25), Author-3 (%25), Author-4 (%20)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%30), Yazar-2 (%25), Yazar-3 (%25), Yazar-4 (%20)

Data Collection: Author-1 (%30), Author-2 (%25), Author-3 (%25), Author-4 (%20)

Veri Analizi: Yazar-1 (%30), Yazar-2 (%25), Yazar-3 (%25), Yazar-4 (%20)

Data Analysis: Author-1 (%30), Author-2 (%25), Author-3 (%25), Author-4 (%20)

Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%30), Yazar-2 (%25), Yazar-3 (%25), Yazar-4 (%20)

Writing Up: Author-1 (%30), Author-2 (%25), Author-3 (%25), Author-4 (%20)

Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%30), Yazar-2 (%25), Yazar-3 (%25), Yazar-4 (%20)

Submission and Revision: Author-1 (%30), Author-2 (%25), Author-3 (%25), Author-4 (%20)

Kaynaklar

Altun, Veysel Karani. “Din Eğitimi Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık Algı Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme (İnönü Üniversitesi Örneği)”. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (2020), 115-131.

Arslan, Mustafa. “Paranormal İnanç Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *İ. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2010), 23-40.

Aygün, Abdullah - Karadeniz, Hayrettin. “Üniversite Gençlerinin Kur’an’a Dair İlgi, Algı ve Bilgileri: Giresun Üniversitesi Örneği”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 9/16 (2017), 97-133.

Az, Mehmet Sait - Acar, Muhammet Cevat. “Dindarlık ile Özgecilik Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma” 7/1 (2020), 742-773.

Bayyığıt, Mehmet. *Üniversite Gençliğinin Dini İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Selçuk Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Anket Uygulaması*. Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1989. <http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/handle/11452/7461>

---

⁸³ Demir, “Kutsal Olan Her Şey Buharlaşıyor Mu? Z Kuşağının Değer Yöneliminde Transhümanist İzler”, 134.

- Bulut, Meryem. "Öğrencilerin Dini İnançları ve Kimlikleri ile Siyasal Tercihlerinin İlişkisi". *Antropoloji* 24 (2010), 115-132.
- Bülbül, Şahamet - Sinan, Melek. "Üniversite Gençliğinin Muhafazakar Tutumlar Açısından İncelenmesi". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/1 (2010), 186-217.
- Collins-Mayo, Sylvia. "Youth and Religion: An International Perspective". *Theo-Web. Zeitschrift Fuer Religionpaedagogik [Academic Journal of Religious Education]* 11/1 (2012), 80-94.
- Dağcı, Abdullah - Kartopu, Saffet. "Üniversite Öğrencilerinin Kur'an-ı Kerim'e Yönelik Algıları: Müslüman-Türk Örneklem Üzerine Metaforik Bir Araştırma". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2017), 235-253.
- Demir, Talip. "Kutsal Olan Her Şey Buharlaşıyor Mu? Z Kuşağının Değer Yöneliminde Transhümanist İzler". *Marifetname* 9/1 (2022), 111-139.
- Diyanet-Sen. "Din ve Toplum Dergisi _ Gençlik ve Din sayısı". *Din ve Toplum* 17 (2022).
- Doğan, Metin. "Ülkemiz Dindar Gençliğinin Kimlik Kolajında Kültürel, Küresel ve Küyerel Etkiler; Dini Sosyolojik Tartışma Alanları ve Bazı Öneriler". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International Journal of Islamic Studies* 9/1 (2023), 238-267. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.7513453>
- Doğanay, Süleyman. "Üniversite Öğrencilerinin İnanç Gelişimlerine ve Anlam Arayışlarına Yönelik Nitel Bir Çalışma". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2023), 47-66. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1252438>
- Düzgün, Şaban Ali. "Çağın Meydan Okumaları Karşısında Genç Zihinler ve İnanç Krizi". *Kelam Araştırmaları* 13/1 (2015), 13-22.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.
- Gökçe, Sena - Tekin, İshak. "Z Kuşağının Dindarlık Eğilimleri". *Talim: Journal of Education in Muslim Societies and Communities* 2/5 (2021), 182-205.
- Güner, Berrin. "Gençlerin Dini İnançları ve Deizme Yönelim Durumları: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Örneği". *Turkish Studies-Social Sciences* 16/5 (2021), 1825-1840.
- Hökelekli, Hayati. *Ergenlik Çağı Gençlerinin Dini Gelişimi*. Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 1983. <http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/handle/11452/31666>
- İnce, Abdullah. "Beliren Yetişkinlerde Din ve Allah Tasavvuru". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2022), 884-914.
- Karlı, Necmi. "FETÖ Darbe Girişiminin Gençlerin Din ve Cemaat Algısı Üzerindeki Etkisi". *Bilimname* 37/1 (2019), 1187-1210.
- Karlı, Necmi. "Üniversite Öğrencilerinde Manevi-İnsani Değerler ve Dindarlık İlişkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (24 Haziran 2021), 143-174. <https://doi.org/10.17120/omuifd.891300>
- Kartopu, Saffet - Dağcı, Abdullah. "Üniversite Öğrencilerinin Hz. Muhammed'e Yönelik Algıları: Metaforik bir Araştırma". *The Journal of Academic Social Science Studies* 34 (2015), 217-235.
- Kaya, Mevlüt - Aydın, Cüneyd. "Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2011), 15-42.
- Kıraç, Ferdi. "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu". *Mukaddime* 7 (2013), 165-177.
- Koştas, Münir. *Üniversite Öğrencilerinde Din'e Bakış*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

- Kula, Mustafa Naci. *Ergenlerde Kimlik Bunalımı ve Din Eğitiminin Etkisi*. Uludağ Üniversitesi, YL Tezi, 1986. <http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/handle/11452/9545>
- Kuruçay, Yasin. “Ergenlerde Dinin Hayatın Anlamına Olan Etkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Eskiyeni* 41 (2020), 599-622.
- Lacivert. “Yeni Sekülerlik Dosyası”, 2021.
- Malkoç, Mehmet. “Gençliği Dini Değerlerden Uzaklaştıran Sebepler”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/16 (2019), 252-268.
- Meydan, Hasan - Aydın, Sare. “Üniversite Gençliğinin Kurumsal ve Öznel Dindarlığa Bakışı ve Etkileyen Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Bülent Ecevit İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 299-323.
- Mutlu, Kayhan - Kahraman, Yavuz. “Değişim Yönetimi: Üniversite Öğrencilerinin İnanç Sistemindeki Değişimler”. *Yönetim ve Ekonomi* 19/2 (2012), 119-237.
- Odabaşı, Fatma. “Kime/Neye, Niçin ve Nasıl İtaat Ediyorlar? Gençlerin İtaat Algısı ve Din Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”. *ASOBİD - Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (2021), 33-82.
- Ok, Üzeyir. “Biyografik Anlatıya Dayalı İnanç Gelişimi Biçimleri ve Nicel Ölçümler”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/121-155 (2012).
- Öngen, Erol. “Türkiye’de Tezsiz Yüksek Lisans Programları Öğrencilerinin Batıl İnanç Düzeyleri”. *V. Uluslararası Türk Kültürü ile Sanatları Kongresi-Sanat Etkinlikleri*.
- Özgülven, Alperen Cemal - Arı, Yılmaz. “Üniversite Gençliğinin Din Algısı”. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (2023), 143-155.
- Paker, Kamile Oya - İçin Akçalı, Selda. “Dinin Bireyselleşmesi: Üniversite Gençliği ile Bir Ölçek Çalışması”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 11/4 (2012), 1440-1459.
- Pekdemir, Köksal. “Din ve Zihniyet: 20-25 Yaş Aralığındaki Erkek Öğrencilerin Gündelik Hayat Pratikleri”. *Journal of Humanity and Society (İnsan & Toplum Dergisi)* 9/1 (2019), 51-84.
- Seyhan, Yaşar. “Üniversite Öğrencileri Örneğinde Dua Tutumu ve Tanrı Tasavvuru”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014), 175-204.
- Stebbins, Robert Alan. *Exploratory Research in the Social Sciences*. SAGE Publications, 2001.
- United Nations Development Programme. *UNDP Youth Strategy* (2014-2017).
- Yapıcı, Asım. “Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 6 / 1 (2006) 66-116.
- Yapıcı, Asım. “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 12/2 (2012), 1-40.
- Yapıcı, Asım. “Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Alguları”. *İlahiyat Akademi* 12 (29 Aralık 2020), 1-44.
- Yavuzer, Hasan vd. “Üniversite Gençliğinin Din Algısı - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Örneği”. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)* 2/2 (2018), 22-48.
- Yılmaz, Kürşad. “Üniversite Öğrencilerinin Dini Yönelimleri ile Bireysel Değerleri Arasındaki İlişki”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16/29 (2013), 129-146.
- Yıldırım, İbrahim. “Some Values of Turkish University Students From Varying Degrees of Religiosity”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16-17 (1999), 113-123.
- Yüksel, Zeynep. “Gençliğin Anlam Arayışında Din Eğitiminin Katkısının İncelenmesi”. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1 (2020), 376-395.